CONTRIBUȚII LA STUDIUL MEȘTEȘUGURILOR DIN TANSA, JUD. IAȘI

Gheorghe BODOR,
Melania OSTAP,
Victoria SEMENDEAEV

Prezenta lucrare înfățișează o primă încercare de a releva aspectul meșteșugăresc complex al localității Tansa, important centru ceramic, cunoscut și studiat pînă în prezent doar din acest punct de vedere.

Situat în podișul Moldovei, la o distanță de 50 km de orașul Vaslui și 25 km de tîrgul Negrești, satul Tansa se întinde pe o suprafață de 250 ha.

Menționat în documentele sec. al XV-lea sub denumirea de Brudurești, satul este rînd pe rînd proprietatea familiilor boierești Brudur și Tansea, al căror nume îl și poartă [1].

Relieful deluros cu puțin pămînt arabil [2] oferea posibilități reduse pentru agricultură — în plasa Fundurile, de care aparținea satul Tansa, pămîntul fiind *„parte păduri și spinișuri, fînețe, suhaturi și mlăștini"* după cum menționează Analele statistice din anul 1863 [3]. Acest fapt precum și existența unor importante resurse naturale constînd din piatră, nisip și argilă ca și materialul lemnos aflat în pădurile din apropiere a determinat de timpuriu dezvoltarea a numeroase meșteșuguri [4] situație în care se află și alte sate din apropiere specializate în prelucrarea lemnului, ca Boghicea, Stăniță, Ghedeon.

Fiind răzeși în trecut, locuitorii din Tansa au fost excluși de la împroprietărirea din anul 1864 [5] iar lipsa de pămînt arabil din acest sat a făcut ca prin legile de împroprietărire dintre anii 1866—1889 (care de fapt erau legi de vînzare a moșiilor statului), sătenilor din Tansa să li se repartizeze loturi în localități mai îndepărtate. Astfel în comuna Belcești, jud. Iași, unde era *„pămînt îndestulător"*, prin strămutarea unui însemnat număr de săteni din Tansa care au fost împroprietăriți aici, ia ființă satul Tansa Nouă [6].

Caracterul pronunțat meșteșugăresc al satului a făcut ca și la reforma din anul 1921 locuitorii din Tansa să beneficieze de o cotă redusă de pămînt.

Procesul lent de diferențiere a meșteșugurilor precum și faptul că meșterii se ocupau în paralel cu agricultura explică de ce, în izvoarele vremii,

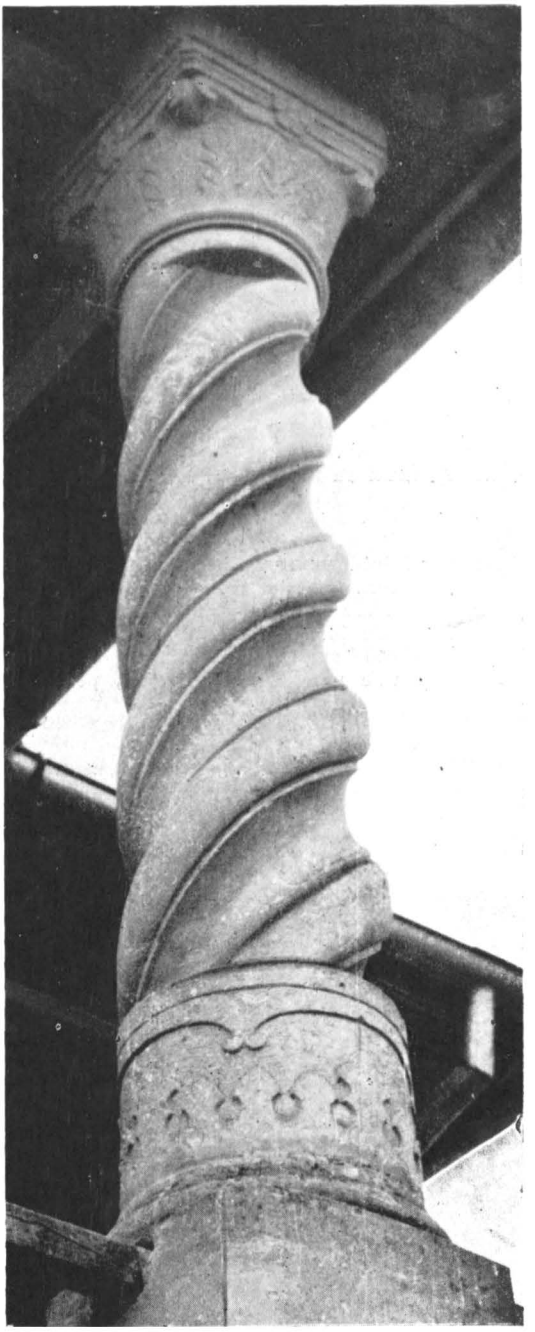

Stîlp de casă din piatră, executat de Ion Virtan, în com. Schinetea-Iași.

[1] Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade (Vaslui). Studii și documente*, vol. XIV, p. 27; Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise, Documente slavo-române*, vol. IV, p. 78.

[2] În anul 1889, în Tansa, 581 familii dețineau 713 ha pămînt arabil.

[3] „Anale statistice", an. IV (1863), nr. 13—16, p. 62.

[4] V. Costăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, București, Ed. științifică, 1957, p. 49; Dezvoltarea economiei Moldovei 1848—1864, București, Acad. R.P.R., 1963, p. 63.

[5] Arhivele Statului Vaslui, Fond Prefectura Vaslui, Ds. nr. 3/1864.

[6] Arhivele Statului Iași, Fond Prefectura Iași, Ds. 63/1901.

https://biblioteca-digitala.ro

Unelte de pietrărit din Tansa: tarac, dălți, buceardă, șarilă (în col. Muz. etnografic al Moldovei)

ei nu apar întotdeauna menționați ca meșteșugari ci ca agricultori. Aceasta reiese, de exemplu, din registrele de stare civilă pe anii 1864, 1865.

După numele locuitorilor din catagrafiile din anii 1820—1845 [7] se pot desprinde însă ocupațiile și meșteșugurile practicate de aceștia, pe lîngă lucrarea pămîntului, care se făcea pe suprafețe restrînse, întinderea imașului depășind chiar suprafața de arătură. De pildă, în anul 1845, locuitorii dispuneau de 200 fălci loc de arătură față de 210 fălci loc de imaș și fînețe [8]. În catagrafiile mai sus citate apar următoarele nume de locuitori

[7] Arhivele Statului Iași, Tr. 166, Op. 184, nr. 16, fila 27—32 și Tr. 1423, Op. 1619/974, fila 143—146.

[8] Arhivele Statului Iași, Tr. 1772, Op. 2020/32.790. „Statisticești științi pe anul 1855".

Meșterul olar Ion Diaconu, com. Tansa

Teasc de struguri din Tansa (col. Muz. etnografic al Moldovei

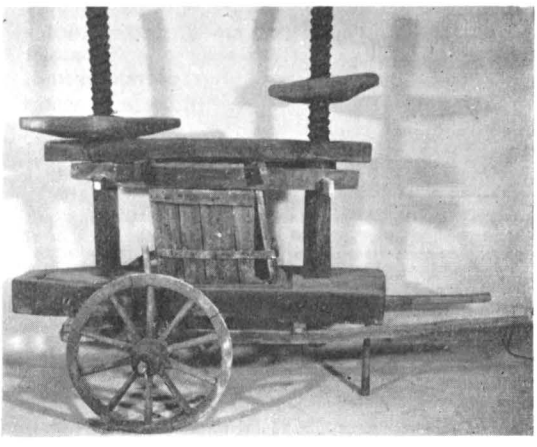

https://biblioteca-digitala.ro

din satul Tansa : Olaru, Putinaru, Butnariu, Strugariu, Stoleru, Ciubotaru, Cojocaru, Funariu, Cărăușu, Morariu, Vieru, Prisecaru, Ciobanu, Vacaru, Grăjdeanu etc. Deși datele scrise nu reflectă numărul real al meșteșugarilor — care de fapt formează majoritatea populației (capi de familie) — ele ajută la cunoașterea varietății meșteșugurilor practicate precum și a preponderenței unora dintre ele față de celelalte. Astfel prelucrarea lemnului, dezvoltată pe diferite ramuri — rotărie, butnărie, stolerie, dulgherie etc. — se situează pe primul loc față de prelucrarea pietrei, olărit, cărămidărie, fierărie, cojocărit, împletitul frînghiilor, împletituri de mlajă etc., meșteșuguri care nu au aceeași pondere.

Referindu-ne la meșteșugurile practicate în Tansa ne vom opri asupra unor aspecte caracteristice, legate de uneltele folosite, tehnici de lucru și produse.

În cadrul prelucrării lemnului, rotăritul este astăzi cel mai răspîndit meșteșug, preponderent fiind și în trecut. De exemplu, în anul 1928, 43% din populație, adică 392 familii, erau rotari și căruțari [9].

Uneltele folosite în rotărit în Tansa sînt dintre cele mai rudimentare, dar cu toate acestea se realizează produse de calitate. Strujnița cu prăjină, unealtă principală în rotărie, este singura formă de strung utilizată de către toți rotarii din Tansa, prelucrarea butucului de roată făcîndu-se cu scoaba, razul și șarul. Pentru ,,strujirea'' unui butuc, timpul necesar de lucru este de 15—30 minute, aceasta depinzînd de starea uneltelor și îndemînarea meșterului. Strujnița cu prăjină este preferată strungului cu pedală, după spusele meșterilor, aceasta fiind ,,mai spornică la lucru''. Același fel de strujniță se întîlnește și în satele de rotari din apropiere : Boghicea și Stănița.

Unii meșteri (Vasile Spiridon, Ioan Cărăușu etc.) lucrează și astăzi, pe lîngă roțile cu ciolane, și roți cu obezi (colaci întregi, dintr-o singură bucată de lemn), pe care le procură însă din alte localități (Dumești, Sinești etc.). În trecut, obezile se foloseau frecvent întrucît existau obădării chiar în Tansa precum și pe moșiile din apropiere (Tibana, Băcești), la care lucrau și meșteri din Tansa.

Numeroasele produse de rotărie ale meșterilor din Tansa se desfăceau în zilele de iarmaroc în diferite tîrguri și orașe ca Bălți, Negrești, Roman, Bacău, Vaslui, Huși, Bîrlad, Galați. În prezent atelierul de rotărie din C.A.P. Tansa satisface necesitățile locale cît și comenzile altor C.A.P., iar meșterii cu ateliere particulare își desfac marfa în raza comunei și în tîrgurile apropiate : Băcești, Negrești, Roman.

Strîns legat de viticultură, meșteșugul butnăritului capătă de timpuriu o mare dezvoltare. În catagrafia anului 1820 [10], butnarii din satul Tansa sînt citați ca o categorie distinctă. Ca și în rotărit, și în butnărie se folosesc și astăzi unelte dintre cele mai simple, unele dintre ele purtînd denumiri diferite față de cele cunoscute în alte sate din Moldova : ,,modiță'' (vinclu), ,,hălcitor'' (gealău). Astăzi nu se lucrează decît vase din doage cu cercuri de fier, bătrînii din sat amintindu-și însă de butoaiele cu cercuri de lemn care se confecționau și în Tansa pe la sfîrșitul secolului trecut. Ca un fapt caracteristic, în acest meșteșug remarcăm sistemul de strîngere a butoaielor mici la gură cu ajutorul penelor. Pentru butoaiele mari se folosesc parul și șurubul — acesta fiind confecționat din lemn. Majoritatea meșterilor butnari mai lucrează, în afara vaselor din doage, coveți, căușe, iar în trecut se lucrau și știubeie pentru albine și cereale din trunchiuri de copac scobite. Produsele de dogărie se desfac, aproape în totalitatea lor, în limitele satului.

În ce privește pietrăritul, mențiuni documentare mai vechi se referă la cărătura de piatră ,,la capitalie'' [11], atestînd astfel indirect pe tăietorii de piatră care, pînă astăzi, formează o categorie aparte față de pietrarii ce prelucrează și șlefuiesc piatra.

Prin dezvoltarea pietrăritului în legătură cu construcțiile edilitare, crește numărul meșterilor pietrari cît și gradul de specializare a acestora. În cazul pietrarilor din Tansa, un rol pozitiv l-au avut meșterii italieni care, împreună cu localnicii, au construit în anul 1896 podul de piatră de lîngă primărie, iar în anul 1902 biserica cea nouă.

În Tansa, se întîlnesc frecvent lucrări de piatră : colaci de fîntînă, stîlpi de porți, temelii de casă, beciuri etc. Colacii de fîntînă se cioplesc dintr-o bucată întreagă de piatră sau din mai multe blocuri. Stîlpii de poartă, masiv construiți, sînt ornamentați cu motive florale — de obicei vas cu flori — iar pe temeliile caselor noi, mai răspîndit este motivul rozetei.

Pentru prelucrarea pietrei sînt folosite următoarele unelte : dălțile — cu lama dreaptă sau zimțată — cu ajutorul cărora se realizează, în special, muchiile blocului de piatră, taracul — topor pentru cioplit și fasonat piatra, bucearda — ciocan de formă paralelipipedică prezentînd la capete dinți piramidali, cu ajutorul cărora, prin lovire, se obține o suprafață zgrunțuroasă, șarila (șarira) — daltă cu lama lată și zimțată, cu care se netezește în final suprafața pietrei, și maiul de lemn (măiuț, măciucă) — cu ajutorul căruia se bat dălțile în piatră.

Dintre meșterii pietrari cunoscuți citățm pe cei din familiile Vîrtan, Vîrlan, Brașoveanu, Guzgă, Mardare, Pintilie. Dintre aceștia, Gheorghe Vîrtan a executat numeroase lucrări de valoare. Așa, de pildă, sînt stîlpii de piatră de la conacul din Schinetea-Iași, ciopliți diferit în cadrul unui ansamblu unitar, cît și unele dintre cele 14 monu-

[9] Oreste A. Anastasiu, *Industriile sătești în raport cu localizarea marei industrii*, Buc., Cultura Națională 1928, p. 72.

[10] Arhivele Statului Iași, Tr. 166, Op. 184, p. 16.

[11] Arhivele Statului Iași, Tr. 1772, Op. 2020/16.593.

https://biblioteca-digitala.ro

mente ale eroilor ridicate în Tansa și alte sate din împrejurimi [12].

Uneltele folosite atît la pietrărit, prelucrarea lemnului cît și unele din cele folosite în agricultură și transporturi sînt confecționate și reparate de către fierarii din localitate. În afara meșterilor fierari specializați (Pavel, Mocanu), în Tansa există numeroși lemnari, în special rotari, care efectuează și lucrări de fierărie.

Dintre meșteșugurile artistice, ale căror produse situau Tansa pe loc de frunte între centrele meșteșugărești din Moldova, olăritul a cunoscut, în

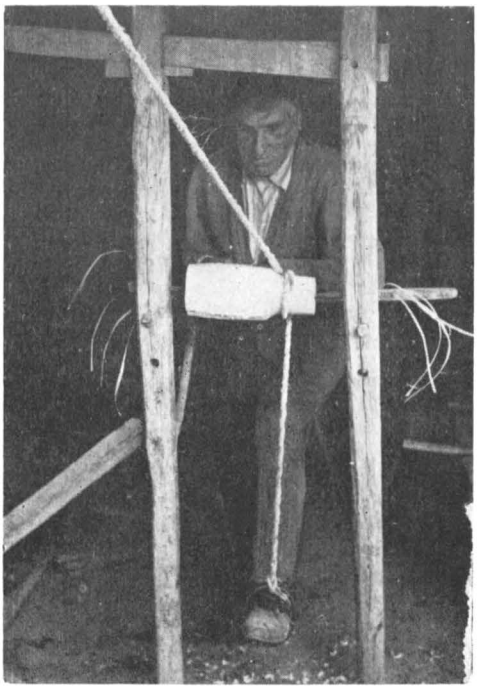

Lucratul butucului de roată la strujniță, în com. Tansa (piesele sînt în col. Muz. etnografic al Moldovei).

ultimele decenii, o dezvoltare deosebită, păstrînd pînă astăzi vechile tradiții ale acestui meșteșug. Se produce ceramică smălțuită, îndeosebi forme întinse: străchini, talgere, castroane, precum și căni de diferite forme și dimensiuni [13].

Ca tehnici de ornamentare se practică înfloratul cu cornul, pensula și paiul, stropitul, turnatul cu lingura, cele mai izbutite produse fiind realizate în tehnica decorării cu cornul. Folosind culori contrastante, evitînd însă stridențele, pe fondul alb sau cafeniu al vaselor se realizează un decor bogat, alcătuit din variate motive ornamentale. Dintre acestea, „degețelele" și „brăduțul" au devenit caracteristice pentru Tansa, iar „pînza păianjenului", realizată în tehnica jirăvirii, evidențiază legătura acestui centru cu olarii din Rădăuți și stabilește apropieri cu ceramica din Hurez.

Manifestările prilejuite de organizarea „Tîrgului olarilor" la Iași, în anii 1970 și 1971, au reliefat încă o dată calitățile artistice ale ceramicii de Tansa. Numărul tot mai redus al olarilor cît și producția ocazională anunță însă stingerea treptată a acestei activități practicate, cu pricepere și pasiune, de talentații meșteri din familiile Olaru, Sbera, Diaconu, Maftei, Cristian. Această situație este determinată atît de greutățile întîmpinate în procurarea materialelor necesare în procesul producției (îndeosebi lemnele pentru ars vasele), de posibilitățile limitate de desfacere cît și de concurența asiduă a ceramicii de Turda și Corund.

Între produsele ceramice de o deosebită importanță economică menționăm cărămida care, în Tansa, se produce în cantități mari. Cuptoarele de ars cărămida, construite cu două sau trei guri de foc, însumează pînă la 20 000 bucăți, numărul lor variind după felul cărămizilor (pentru sobe sau pereți) [14]. Se lucrează cărămidă atît pentru localnici cît și pentru alte sate, numărul cărămidarilor fiind de cca. 30.

Cojocăritul, practicat pentru satisfacerea nevoilor de îmbrăcăminte ale populației, nu prezintă interes din punct de vedere artistic. Acest fapt poate fi pus în legătură cu dispariția portului popular tradițional.

De mai mică importanță față de celelalte meșteșuguri este împletitul coșurilor de mlajă și a frînghiilor. Frînghiile se confecționează în special din coajă de tei, folosindu-se ca unelte „scîrleica" („scîrleața") pentru sucit teiul și „jugleiele" pentru răsucit frînghia.

Ca formă de organizare a muncii, parte din meșteșugarii din Tansa lucrează în prezent în atelierele C.A.P. (rotari, butnari, jugari, fierari), în cooperative meșteșugărești (cojocari, cizmari, croitori), iar alții în ateliere individuale autorizate (olari, rotari, butnari, cărămidari, zidari etc.) sau în gospodărie, pentru nevoi proprii.

Importantul centru meșteșugăresc Tansa este bine reprezentat în colecțiile Muzeului etnografic din Iași, care posedă un însemnat număr de piese — unelte folosite în cadrul tuturor meșteșugurilor, ca și produsele acestora — dintre care menționăm: strujnița cu prăjină, seria întreagă a uneltelor de pietrărit, butnărit și rotărit, teascuri pentru ulei și vin, călcător de struguri, o bogată colecție de ceramică, care ilustrează evoluția acestui meșteșug în ultima perioadă. Parte din aceste obiecte figurează în expoziția de bază a muzeului.

Sub aspectul studierii îndeletnicirilor specializate, Tansa rămîne unul dintre cele mai interesante sate din Podișul central moldovenesc.

---

[12] Borzești, Butnărești, Miron Costin, Secuieni, Ruptura-Galbeni, Bîra, Stănița, Poienile Oancei, Vulpășești, Izvor-Averești, Bozieni, Gîrceni, Deleni.

[13] Victoria Semendeaev și Petru Cazacu, *Ceramica de Tansa*, comunicare la Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor, secția Etnografie și artă populară, 1964, Buc., 1969; R. O. Maier, *Un centru de ceramică țărănească din Moldova*, „Rev. de etnografie și folclor", nr. 4—5, 1964.

[14] Un cărămidar lucrează pe zi 250—300 buc. cărămidă.

https://biblioteca-digitala.ro